

láció ilyenformán már eleve kapitulációt is jelentett számára, annál inkább, mert teljes mértékben tudatában volt, hogy „visszaújtán” jószerével csak felidézhet, rekonstruálhat, de nemigen léphet tovább a formateremtés terén. Ebben rejlik a magyarázata annak, hogy a kötetben jóval nagyobb hévvel és öniróniával kérdez rá önnön verselésére is, a munkája törvényszerűségeit jelző ismétlődésekre, mint korábban, s fintort vág a keserű boldogsághoz, amit e törvényszerűségek (itt valójában részint kényszerűségek!) számára jelentenek. Másfelől azonban helyzetében — amelyet talán a „kitömött varjú hónom alatt / számban pörkölt disznó-farokíz / mit mondjak még / mielőtt lemos a víz” sorok érzékeltetnek a legplasztikusabban — minden régebben meghódított formaelem, versszerkezet újjáélesztése vagy inkább csak föllelegetése a félre nem állás, a tudatos mindent vállalás gesztusa is egyúttal. Áthidalhatatlan ellentmondások, egymást lerontó erők munkálnak tehát a *Versek* mélyén, amelyek távol tartják önnön lehetőségeitől a költőt, ugyanakkor pedig erőteljesen jelzik, hogy egy korszak most már végképp lezárult munkásságában. De csak egy korszak, hiszen, mondtuk már, Tolnai Ottó sokáig költészete jövőjében tudott élni, s nyilván újra átlendül majd oda, még ha a *Versek* intermezzójának tartós, nehezen fakuló nyomai lesznek is.

UTASI Csaba

ALAPOZÁS

Pató Imre: *A Híd repertórium*a (1934—1941). Hungarológiai Intézet, Forum Könyvkiadó, Híd, Újvidék, 1976

A huszadik századi magyar irodalom történetének kutatása számos nehézségbe ütközik. E nehézségek felsorolása jelentős teret foglalna el, ezért ez alkalommal elég, ha arra célok, hogy a magyar irodalom földrajzi egysége 1918 után felbomlott s irodalmunk öt ország társadalmi, politikai és kulturális keretei között él és alakul, hogy ebből a megosztottságból jelentős bibliográfiai problémák is adódnak. Erről kellene néhány szót ejteni.

A magyar irodalomtörténet (újabb keletű szakszóval: irodalomtudomány) és filológia 1876-tól kezdve folyamatosan megjelentette kurrens szakbibliográfiáját. E bibliográfiai gyűjtő és rendszerező munka szerkezetében többször is változott, a módosulást kiváltották a már jelzett történelmi események és nem utolsósorban a szakmai fejlődés. A tartalmi és formai szempontok gyakran váltogatták egymást, s megnehezítették ezzel az irodalomtörténeti/irodalomtudományi kutatást. Az egységes kurrens szakbibliográfia létrehozására napjainkban történt kísérlet. A budapesti

Országos Széchényi Könyvtár kiadásában megjelent *A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája*. E próbafüzet több mint kétezer adattával egy adott időszakon belül (1975. október—november) majdnem teljesen tükrözi a magyar irodalmat és irodalomtudományt, beleértve a geográfiai megosztottságot is. Várható, hogy ez a publikáció rendszeressé válik, s ezzel számos égető kérdés megnyugtató megoldást talál.

A kurrens bibliográfia mellé az összegező retrospektív szakkibliográfia sokáig nem társult, elmaradt. A hetvenes évek elején jelent meg *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* két kötete, amelyeket a tervek szerint további hét kötet fog követni. Ez a munka a bibliográfiai szintézisre vállalkozott. Ide kapcsolódnak a *Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei*, amelyek egy alakulóban levő bibliográfiai rendszerbe illeszkednek szervesen, feldolgozzák sorozataikban a magyar irodalmi folyóiratokat (minden számban vehető országot figyelembe véve), a magyar irodalom történetét, az első kiadások problematikáját, és évről évre közlik egy-egy jelentősebb irodalmi folyóirat repertóriumát. A retrospektív rendszer részét képezik még a különböző személyi (írói) könyvészetek, eddig *Móricz-*, *Ady-* és *József Attila-*bibliográfia jelent meg önálló kiadvány formájában. Amint a fentiekből látszik ezek az összegező, felmérő bibliográfiai munkák csak parciálisan érintik a kisebbségi magyar irodalmak múltját és a nemzetiségi magyar irodalmak jelenét.

A jugoszláviai kisebbségi magyar irodalom bibliográfiai feldolgozását Szenteleky Kornél kezdeményezte A Mi Irodalmunk hasábjain, s gyakorlatilag Szirmai Károly valósította meg a *Kalangya Könyvészetünk* c. rovatában. E rovatban minden Jugoszláviában megjelent magyar nyelvű könyvet és folyóiratot igyekeztek feldolgozni, de figyelembe vették az itt élő magyar írók és szerzők 1918 előtt kiadott, más nyelven és más országokban megjelent publikációit is. A második világháború után, a hatvanas évek elején a jugoszláviai magyar irodalom bibliográfiai kérdéseivel B. Szabó György foglalkozott. Megállapította, hogy „a jugoszláviai magyar irodalom teljes bibliográfiájára szükségünk van, és annak elkészítése alapvető fontosságú feladat irodalomtudományunknak”. B. Szabó György tanulmányában a retrospektív és a kurrens bibliográfia szükségességét hangsúlyozta, de arról is szót ejtett, hogy nincs olyan intézményünk, amely ezt a munkát teljességgel vállalhatná és végezhetné. A Hungarológiai Intézet megalapításával részben ez a kérdés is rendeződött. Irodalmi, kulturális és humántudományi életünket kurrens bibliográfiai publikáció követi, s a retrospektív összegezés első kézikönyvei is előtűnik állnak. Csáky Sörös Piroska az 1945 utáni jugoszláviai magyar könyvkiadói tevékenységet mérte fel (*A jugoszláviai magyar könyv, 1945—1970*), Pató Imre pedig irodalomtörténetünk egyik jelentős folyóiratát, a *Hidat* dolgozta fel.

Nem véletlen, hogy jugoszláviai magyar folyóiratok repertoriális feldolgozását a *Híd* nyitja meg. A *Híd* a két háború között az ifjúsági mozgalmak folyóirataként indult, 1936-ban megkezdődött balratolódása, és 1938-ban már Jugoszlávia Kommunista Pártja magyar nyelvű orgánuma, amelynek célkitűzéseit Pap Pál fogalmazza meg (*Az ár ellen*). Az igaz, hogy a *Híd* elsősorban mozgalmi lap volt, hogy az osztályharc kérdésével foglalkozott, s ennek nemegyszer nemzeti és nemzetiségi vetületeivel, hogy a népfront politikáját képviselte következetesen: a háború és a béke kérdésében foglalt állást, s harcolt a faszizmus minden megnyilvánulása ellen. Az is igaz, hogy a *Híd*ban a szépirodalom csak másod-, sőt harmadrangú szerepet játszott. A *Híd* szépirodalmi anyaga a másodközlésekben jelentős. A két háború közötti *Híd* szellemi produkciója mind politikai-társadalmi, mind irodalmi és kulturális téren a második világháború után döntő módon befolyásolta életünket; ezért a régi *Híd* tanulmányozása nemcsak a múlt kutatását, hanem a jelen adott kérdéseinek a jobb és teljesebb megválaszolását is jelenti.

Pató Imre a *Híd* repertóriumához nagyon helyesen odacsatolta a Világkép repertoriális feldolgozását és a Híd Könyvtár adatait is. A *Híd*-mozgalomnak így teljesebb képe áll előttünk, igaz, hogy ezt a körülményt a munka címe és szerkezete sem tükrözi elég világosan. A *Hídnak* a két háború között hét évfolyama jelent meg (1934—1940 között), a nyolcadik évfolyam formailag a *Világkép* második évfolyamával teljeseedik ki. A *Világkép* Képes népújság alcímmel indult 1940-ben Láták István szerkesztésében, s a *Híd* betiltását követően veszi fel a Társadalmi, irodalmi és kritikai szemle alcímet, s itt kapcsolódik tartalmilag a betiltott *Híd*-hoz, hasábjain a *Híd* munkatársainak munkáit, sőt be nem fejezett cikkeiket folytatja. Kár, hogy Pató Imre a *Világkép*nek csak a második évfolyamát (három számot) dolgozta fel, s az első évfolyam anyagát (tizenegy szám) nem tárta fel. Sajtótörténetileg ugyanis két kiadványról van szó, s a határokat — bár azok formai meg gondolásokon alapulnak — nem kellett volna így elmosni. Nem igazolt, hogy a *Világkép* jelzett anyaga a *Híd* anyagának folyamatos számozását viselje. Így talán nem is várható a *Világkép* repertoriális anyagának teljes feldolgozása. Az összességfeltárás mellett szól az a körülmény is, hogy a *Világkép* indulásától kezdve a *Híd* társalapja, eszmei kiegészítője volt.

A bibliográfiai munkák haszna abban jelölhető ki, hogy megjelenésük után az adott tárgykörből megélnkülnek a kutatások. A *Híd*-repertórium esetében is ez várható, s nemcsak az irodalom, hanem a társadalomtudományok területén is. A bibliográfiai feldolgozás sok olyan eddig homályba vesző részletre, problémára irányítja a kutatást, amely eddig elkerülte a kutatók figyelmét. A bibliográfia alapos elemzése sok termékeny ötlettel, meglátással gazdagíthat bennünket, de arra is feleletet adhat, hogy milyen témákat, jelenségeket és mozzanatokot dolgoztak fel részletesebben az eddigi kutatások, mi az, amit kevésbé kell kutatni.

A *Hid*-repertórium jó műszere annak az elvégzendő felmérésnek is, amely azt vizsgálja majd meg, hogy a *Hidról* eddig kialakított kép és értékelés mennyiben pontos; a bibliográfia megkérdőjelezi a megcsontosodott véleményeket és ítéleteket, elősegíti a friss meglátásokat, az eddigi szakirodalommal való kritikai szembeállítását.

A *Hid* repertóriumra olyan kérdésekre is választ ad, hogy milyen volt a *Hid*-mozgalom történelmi és irodalmi hagyományszemlélete. Milyen történelmi eseményekhez fűzte jelenje égető kérdéseit, a magyar irodalom évszázadaihoz hogyan viszonyult? Érdemes megjegyezni, hogy a kuruckor költészete volt a legtávolabbi múlt, ahol a *Hidasok* termékenyítő hagyományt kerestek és találtak. A magyar irodalom klasszikusai közül leggyakrabban Petőfivel, Adyval és — szinte egyedülállóan az egyetemes magyar irodalmon belül — József Attilával foglalkoztak. József Attila korai kultusza azért meglepő, mert a költőnek eddigi tudásunk szerint nem voltak jugoszláviai kapcsolatai, s a kultuszba itt az életművön kívüli más elemek nem járultak bele.

A feldolgozás olyan kérdések felvetését is sugallja, hogy milyen volt a *Hid*-mozgalom kapcsolata a romániai, a csehszlovákiai és a magyarországi irodalom képviselőivel és csoportosulásaival. Kérdés, hogyan tükrözte a *Hid* a harmincas évek magyar irodalmát. A bibliográfia adatai erre is segítenek választ adni.

Beszédeselek azok az adatok is, amelyek a jugoszláv népek irodalmáról tanúskodnak. Bár ezen a téren történt kutatás, az alaposabb vizsgálódásra azonban most már van kellő segédlet.

A *Hid*-mozgalom világirodalmi érdeklődése szintén feldolgozásra váró téma.

A felsorolást még lehetne folytatni, a repertórium szakrendje az egyes területeket és témákat szinte kínálja. A hazai és a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseinek feldolgozása a történészekre vár. A *Hid* hasábjain ezek a problémák jelentős helyet foglaltak el.

*

A repertórium tartalmi vonatkozásai után néhány szót kell szólni a formai megoldásokról, a szerkezeti felépítésről, néhány apróbb hibáról és hiányosságról. Ezek a megjegyzések a munka egészét nem érintik, csak részletkérdésekről van szó.

A *Hid* repertóriumra több nagy fejezetből áll. A Bevezető a lappal és a feldolgozó munkával kapcsolatos legfontosabb ismereteket közli. Tömör és információkban gazdag áttekintés. Hiányolnám a repertórium használatát leíró utasítást, mert a bibliográfiai munkában kevesébb jártas — de még a szakmabeli is! — használó nehezen tájékozódik a repertórium egyes fejezeteiben és az ezek közötti összefüggésekben. A bevezető végén a szerző közli a *Hidról* szóló fontosabb irodalmat. A lista nagyon tetszőleges,

talán a „teljes” irodalmat kellett volna idecsatolni. Néhány fontos adat nagyon hiányzik, Szirmai Károly írása a *Kalangyából*, Bori Imre irodalomtörténetének fejezete, valamint Kolozi Tibor és Lévay Endre könyveinek adatai. S mivel a könyv csak 1976-ban került ki a nyomdából, a negyvenedik évforduló kapcsán íródott tanulmányokat is meg lehetett volna említeni. A bibliográfiák feladata, hogy minél több információt szolgáltassanak. Ez az elv itt csorbát szenvedett.

A *Híd*-repertórium további két fejezete a *Híd* könyvészeti adatait és a bibliográfiai egységek időrendi felsorolását adja. Az időrendi felsorolás pontos, minden részletre, minden apró közleményre, sőt szerkesztői üzenetekre is kitérő munka. A feldolgozásról a *Világképpel* kapcsolatban már ejtettem néhány szót. A könyv további fejezetei az időrendi feldolgozás adatait a szakrend kívánalmai szerint rendszerezik. Ezzel a munka többféle szempontból is megközelíthető, a bibliográfiai keresést könnyíti. A szakrendbe sorolás finomabb és alaposabb elemzést kívánna, itt csak annyit jelezhetek, hogy nagyobb hibával, a közlemények helytelen besorolásával nem találkoztam. Ezek felsorolása és kiértékelése filológiaiabb bírálatot követelne. A Híd Könyvtár kiadványaival külön fejezet foglalkozik. Érdemes megjegyezni, hogy két háború közötti magyar nyelvű könyvkiadásunknak ez az első bibliográfiai jellegű jelzése. A kötet bibliográfiai anyaga az ismeretlen szerzőjű és jelöletlen írásokkal zárul. A további eredményes kutatás ezen a területen a mai ismereteink szerint kétséges. A repertórium a *Híd* hazai munkatársainak életrajzi adatait is közli. A feldolgozás a rendelkezésre álló adatok természetéből fakadóan nagyon egyenetlen. A szerző a tényeken kívül néha felesleges minősítésekbe is bocsátkozik. Az apróbb hibákat a nevek következtelen írásmódja és a sajtóhibák teszik. Kár, hogy a hosszú nyomdai megmunkálás ezen a téren ennyit mulasztott.

Hisszük, hogy Pató Imre munkája irodalmi és kulturális életünket nagyban gazdagítja, a múltat segíti a jelenbe épülni. Reméljük, hogy kézikönyvünket újabbak is követik!

PASTYIK László

IKAROSZ, A CLOWN

Borislav Pekić: *Uspenje i sunovrat Ikara Gubelkijana*, Slovo Ljubve kiadás, Beograd, 1975

Ikar Gubelkijan, a műkorcsolyázás Európa-bajnoka 1945-ben, a felszabadulás első esztendejében egy kórházban tollba mondja visszaemlékezését életének leggyászosabb szakaszára. S ez a szakasz úgy kezdődik, hogy Ikar Gubelkijan a II. világháború idején, a német megszállás kellős közepén, a jégpályán Armin Saxendorf német vezérőrnagy színe előtt, negy-